

Oto Luthar (ur.)

POT NA GRMADO Historični seminar

Znanstvenoraziskovalni
center SAZU, Ljubljana,
1994,
327 strani

Zbornik *Pot na grmado* prinaša izbor predavanj tujih in domačih strokovnjakov in strokovnjakinj, ki so potekala v okviru SAZU-jevega Historičnega seminarja. Njegov namen, kot poudarja na uvodnih straneh Oto Luthar, urednik publikacije, je spodbuditi strokovno plodno razpravo v slovenskih historiografskih vrstah in z njo promovirati teoretsko ozaveščeno historiografijo. Historični seminar je za Lutharja mesto, kjer se udejanja interdisciplinarna diskusija družboslovnih raziskovalcev, tistih iz fakultetnih okolij, kot tudi takih, ki delujejo zunaj njih. Je prizorišče teoretskih razglabljanj, pripovedovanja zgodb, strokovne interakcije oz. ustvarjanja "vsaj minimalnih dialogičnih situacij o problemih, s katerimi se

srečujemo pri svojem delu" (str. 14). Zgodovinoisje je zanj namreč preresno početje, da bi lahko teoretska, epistemološka vprašanja prepuščalo v razmislek drugim.

Poglejmo, katera historiografska pota ubirajo Luthar in njegovi seminarski sogovorniki. Lutharjev prispevek je zgodba o Leopoldu (Rankeju), ali bolje rečeno, zgodba o zgodovini zgodovinoisja, od časov, ko je bilo zgodovinoisje še ujeto v spone polihistorstva in je zgodovinar zgodovine željnim bralcem pripovedoval leporečne zgodbe, ki so bile bolj sad domišljije kot branja arhivske dokumentacije, do takrat, ko je zgodovinoisje po zaslugi Vica in Rankeja postalo samorefleksivno in si je s kritično presojo virov pridobilo status znanosti. P. Burke, zgodovinar, ki v zadnjem času posveča vse večjo pozornost teoriji zgodovinoisja, opredelilvi instrumentov in konceptov v historiografskem preučevanju preteklosti, v prispevku *Cultural History and Total History* razmišlja o razlikah in podobnostih med analovsko, globalno zgodovino in kulturno zgodovino, kakršno sta pisala Jacob Burckhardt in Johan Huizinga. Kulturna zgodovina ni in ne more biti, trdi Burke, samo zgodovina idej, umetniških stvaritev, njen obseg je širši in globlji. Zajema celovit prikaz kulturne enotnosti neke dobe, prestopa meje ozko določenega kulturnega referenčnega okvira in tako prehaja v socialno, politično sfero, s tem pa postaja totalna.

Mikrozgodovinarjem, njihov pristop predstavlja Neda Pagon (Med malimi zgodbami: monografije, mikrozgodovina), nasprotno ni do tega, da bi ohranjali pri življenju Braudelov koncept globalne zgodovine. Njihovo prizadevanje gre v nasprotno smer, kot nazorno kažejo študije, ki so večinoma izšle v sedemdesetih in osemdesetih letih v Italiji. Mikrozgodovinarji so historiografsko prakso odmaknili od kvantitativnih, makro-

socialnih analiz stvarnosti in jo usmerili k proučevanju posamičnega, individualnega. Druži jih sprememba preučevalne ravni, problematizirano branje stvarnosti, raba "goste deskripcije", s katero poskušajo popisati čim večje število zgodovinskih dejstev zato, da bi jih analizirali v socialnem ali kulturnem referenčnem okviru.

Stične točke "historične antropologije" v nemško govorečem prostoru, o čemer piše Michael Mitterauer, z mikrozgodovinarji so predvsem opiranje na antropološko literaturo, prevzemanje antropoloških konceptov in instrumentov branja realnega. Zamisel o "historični antropologiji" je nastala v nemško govorečem prostoru v krogu zgodovinarjev, ki so pokazali dovzetnost za historiografsko eksperimentiranje, za preučevanje novih tematik, zlasti takih, ki sta jih tradicionalna politična in socialna zgodovina zanemarili: zgodovina vsakdanjega življenja, družina, ženske itd. Revija *Historische Anthropologie* je postala žarišče teh prizadevanj, zarisala je tematska polja novih raziskav, medtem ko je izbiro metodoloških prijemov prepustila presoji posameznega sodelavca.

Do tod razmisleki o teoriji zgodovinoisja, pristopih in prijemih. Sledijo pretežno empirično naravnani prispevki, z izjemo Mastnakovega. Tomaž Mastnak v razpravi, ki je izdatno podprta s tujo bibliografijo, razbira zgodovinsko dogajanje na prehodu iz 10. v 11. stol., ko je obdobje svetega, božjega miru pripravljalo obdobje križarskih pohodov. Avtorjeva podmena je, da ne bi bilo svete vojne, če pred njo ne bi zavladal sveti mir. Križarske pohode ima za zapuščino mirovnega gibanja, ki se je zavzemalo za socialno pomiritev, prenehanje slehernega nasilja na evropskih tleh, za prestrukturiranje oblasti, tako posvetne kot cerkvene. Verski prepod, ki je porodil križarsko vojaško etiko, in z njim doseženi notranji mir, je

bil pogoj za pozunanjenje sovraštva, za pravičen boj proti sovražnikom krščanske vere. Olga Janša Zorn piše o tem, kako je bilo zgodovinopisje o Slovencih in slovenskih deželah zastopano v dunajskem glasilu *Archiv*, ki ga je v prvi polovici 19. stoletja izdajal Joseph Hormayr. Po zaslugi Franza Xaverja Richterja, ki je v letih 1816–1824 poučeval na ljubljanskem liceju, je dunajski *Archiv* objavljal prispevke o srednjeveški slovenski zgodovini, potopise po slovenskih deželah in marsikaj drugega o zgodovini slovenskih dežel. O odnosu, ki so ga imeli ljudje do cest v času Marije Terezije in v predmarčni dobi, piše Eva Holz. Potnike so ogrožali cestni roparji, in ker domačini niso vzdrževali cest, je bilo potovati po slovenskih cestah že v tistih časih nevarno. Andrej Studen razbira posledice ločitve zasebne od javne sfere v družinskem okolju 19. stol. Prehod iz predindustrijske v industrijsko družbo je proizvedel ločitev obeh sfer in z njo rekodifikacijo družinskih vlog. V meščanski družini je bila ženska razbremenjena produkcijske funkcije, z njo pa prikrajšana za gospodarsko neodvisnost. Toda podoba vzorne meščanske žene, varčne, delavne, prijazne in rahločutne gospodinje, je, kot trdi avtor, prej stereotip, ki se je izoblikoval v meščanski literaturi, kot pa verna odsklikava ženskega položaja in njene vloge v družini in družbi. Pred stereotipnim branjem družinskih odnosov in spolnih razmerij se zavaruje tudi Reinhard Sieder, ko razgrinja spolno obnašanje neporočenih poslov na zgornještajerskih kmetijah na začetku 19. stol in dokazuje, da je tudi kmečko okolje poznalo ljubezen in erotično privlačnost.

Joshua Cole preučuje posledice upada rodnosti pred veliko vojno v Franciji. Rodnost je začela upadati, ko je ostra ideološka kampanja poskušala okrepiti zvezo med ženskostjo in materinstvom, po drugi pa razkrinkati vse tiste

ženske, ki so se v zameno za blaginjo in spolni užitek odpovedovale materinstvu in bile zatorej krive padajoče rodnosti. Na francoskem političnem prizorišču so samo neomaltuzijanci, privrženci kontracepcije in družinskega načrtovanja, trdili, da je rodnost stvar izbire, ne pa biološke nujnosti. Prispevek Darje Mihelič je namenjen zgodovini iger na srečo od rimskih do novodobnih časov, ko je loterija postala državni posel. Stane Granda se sprašuje, kaj je pritegnilo najpreprostejše plasti slovenskega prebivalstva, da so se izrekli za Zedinjeno Slovenijo. Svoja dognanja opre na analizo peticijskih pol in ugotavlja, da so leta 1848 slovenske množice vstopile v politično življenje in se soočile z novimi oblikami političnega izražanja. Vincenc Rajšp se ukvarja s fenomenom čarovništva in s procesi, ki so jih starorežimske oblasti uprizorile proti čarovnicam in čarovnikom tako na Slovenskem kot drugod po Evropi. Čarovniški procesi so po njegovem predhodniki procesov, s katerimi so si okrvavili roke totalitarni režimi v 20. stoletju. Ralph Jessen spregovori o neuspešnem poskusu vodilnega razreda Nemške demokratične republike, da bi ideološko obvladala družbo, zlasti meščansko inteligenco, ki je bila najresnejša ovira za kulturno homogenizacijo.

Kot je razvidno iz sintetičnega povzemanja vsebin razprav v zborniku, je paleta obravnavanih tematik široka, raznolika pa so tudi prijemi, s katerimi avtorji in avtorice osvetljujejo posamezna vprašanja. Rdeča nit, ki je napovedana v uvodu, se spleta po nevidnih poteh, tako da se bralec vpraša, ali ni morda pretok dognanj in idej med tistimi, ki razmišljajo o teoretskih postulatih zgodovinopisja, in tistimi, ki opravljajo empirične raziskave, moten, ali drugače povedano, da se na Historičnem seminarju eni ukvarjajo s teorijo, drugi pa z empirijo. Če je His-

toričen seminar seminar, potem pričakujemo, da bo zbornik njegovih dosežkov v prihodnje postregel z živahnejšo interakcijo.

Marta Verginella

Sajama, Matti Kampinen, Simo Vihjanen

MISEL IN SMISEL

Sophia, Ljubljana 1994,
205 strani

Slovenska izdaja knjige *Misel in smisel* s podnaslovom *Uvod v fenomenologijo* je prva izdaja tega dela nasploh. Izvirno besedilo so napisali v angleščini trije avtorji. Osrednje ime med njimi je Seppo Sajama, profesor filozofije v finskem Turkuju. Knjiga je, kot pravi, "rezultat cikla predavanj", ki jih je imel na univerzi v Turkuju leta 1983. Predavanja so v kasnejših diskusijah, polemikah in predelavah, predvsem z Mattijem Kampinonom in Simom Vihjanenom leta 1987, dobila obliko, kakršno prinaša njihov slovenski prevod.

V predgovoru izvem, da je namen avtorjev pokazati, "da vprašanja, s katerimi se ukvarja fenomenologija, niso tako nenavadna in ezoterična, kot bi si lahko mislili ob prebiranju fenomenologov stare šole, tj. Husserlovih učencev prve in druge generacije" (str. 7). Avtorji se te usmeritve zelo dosledno držijo, tako da na sorazmerno preprost način razlagajo temeljne fenomenološke pojme in razmerja. Da bi bralca seznanili s temelji, zgodovinsko prikažejo razvoj fenomenološke misli, s stališči osrednjih predstavnikov. Med "velikane" fenomenološke misli so uvrstili tudi slovenskega fenomenologa Franceta Vebra; njemu je posvečen skoraj ves tretji del knjige, naslovljen *Filozofija Franceta Vebra*.